

ΠΑΡΙΑΝΑ

ιστορία,
λαογραφία
της Πάρου και

ἀρχαιολογία
γράμματα τέχνη
ἀντιπάρου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΑΝΩΛΗ Π. ΣΙΓΑΝΟΥ: Πάρος (ποίημα)

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΑΛΙΠΡΑΝΤΗ: Πέρασε πιά τό
καλοκαίρι (σκέψεις και ιδέες),

Ν. ΠΑΡΙΑΝΟΥ: Ἀφιέρωμα (ποίημα).

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΑΛΙΠΡΑΝΤΗ - ΣΙΜΟΥ ΣΥ-
ΜΕΩΝΙΔΗ: Τό Καινούργιο Πηγάδι Πα-
ροικιάς, συνοικία καθολικῶν τὸν 17ο αἰ.
(μελέτη).

Ι. Α. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ: Παριανά, φραγκι-
κὰ ὀνόματα.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ: Λαογραφικὲς ὄρες
στὴν Πάρο (ταξίδια κι' ἀγάπες).

ΟΛΥΜΠΙΟΥ Κ. ΑΛΙΦΙΕΡΗ: Οἱ σκροκό-
δειλοι τῆς Πάρου.

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΑΛΙΠΡΑΝΤΗ: Οἱ Δελαγραμ-
μάτηδες τῆς Πάρου (γενεαλογικά).

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΣΑΧΙΝΗ: Παναγιώτης
Μαθιόπουλος, ὁ ἀξέχαστος ζωγράφος.

ΠΑΝΑΓ. ΕΠΙΦΑΝΙΑΔΗ: Ὁ Διονύσιος
Ἐπιφανιάδης στὴν Ἑλληνικὴ Σχολὴ Να-
ούσης (μελέτη).

Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ: Τὸ σπήλαιο τῆς Ἀντι-
πάρου (ἀφήγημα).

ΧΡ. Κ. ΑΛΙΦΙΕΡΗ: Βλογημένες ὄρες
(ἀφήγημα).

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΑΛΙΠΡΑΝΤΗ: Ἐθνικὰ ὀνό-
ματα στὴν Πάρο (συνέχεια και τέλος).

Ι. ΠΡΩΤΟΔΙΚΟΥ: Ὁ θῖος Ἀριστείδου
ἑυπριανοῦ (συνέχεια και τέλος).

Γ. Κ. ΖΩΓΡΑΦΑΚΗ: Βροχή (ποίημα).

ΧΡ. Κ. ΑΛΙΦΙΕΡΗ: Χαίρεντιν Μπαρμπα-
ρόσσα, Ὁ τρομερὸς κουρσάρος και τοῦρ-
κος ναύαρχος (μελέτη).

ΧΡΟΝΙΚΑ: Ἐπικαιρότητες — Προσωπικώ-
τητες (ὁ συγγραφέας Γεώργ. Ροῦσσος) —
Ἐπέτειοι — Εἰκαστικά — Ἀρχαιολογικά
— Βιβλία, περιοδικὰ κ.ἄ.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΝΙΚΟΣ ΧΡ. ΑΛΙΠΡΑΝΤΗΣ

ΜΙΑ ΗΡΩΪΔΑ ΑΡΧΟΝΤΙΣΣΑ
ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ

Ἡ ἀείμνηστη ΦΛΩΡΑ Γ. ΓΡΑΒΑΡΗ ποῦ
εἰκονίζεται παιδούλα με τὴ γιαγιά της
Κόνα - Τάλια Κρίστη στὸ ἀρχοντικό τοῦ
παποῦ της Κωνσταντίνου Μιχ. Κρίστη.
Γιὰ τὴν εὐγενικὴ αὐτὴ μορφή βλ. σελ. 166.

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΠΗΓΑΔΙ ΠΑΡΟΙΚΙΑΣ ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΤΟΝ 17^ο ΑΙΩΝΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΟΥ κ. ΣΙΜΟΥ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ

Και πάλι τὰ «Παριανά» ἔχουν τὴ χαρὰ νὰ δημοσιεύσουν καινούργια ἀνέκδοτα παριανά ἔγγραφα ἀπὸ ἰδιωτικὴ συλλογὴ. Τὰ τέσσερα ἱστορικὰ ἔγγραφα τῆς Πάρου, ποὺ ἀνήκουν στὸν 17^ο αἰώνα, ἔχουν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιατί ἀναφέρονται στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Παροικιάς ποὺ θρίσκειται κοντὰ στὴ Ζωοδόχου Πηγὴ καὶ στὸ Καινούργιο Πηγάδι καὶ μὲ ποιὸ συστηματικὸ τρόπο περιῆλθε στὰ χέρια τοῦ καθολικοῦ ἐφημέριου τῆς Παναγίας Καταπολιανῆς Φραγκίσκου Κρίσπου. Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὰ ὄνόματα τῶν κατοίκων τῆς συνοικίας τοῦ Καινούργιου Πηγαδιοῦ, ποὺ συγκροτοῦν τὴ μικρὴ καθολικὴ κοινωρία τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς πόλεως Παροικιάς στὰ τέλη τοῦ 17^{ου} αἰώνα.

Τὰ ἔγγραφα ἀνήκουν στὴ Συλλογὴ τοῦ διακεκριμένου Σίφνιου ἱστορικοῦ καὶ φίλου τῶν «Παριανῶν» κ. Σίμου Συμεωνίδη, ὁ ὁποῖος καὶ παλαιότερα εἶχε συνεργασθῆ μὲ τὸ περιοδικὸ μας (βλ. «Παριανά» Α' 1980, τ. 4, σελ. 115 - 118: Δυὸ ἀναφορὲς τῶν Παριανῶν γιὰ τὸν Βαρθολομαῖο Πόλλα, καθολικὸ ἀρχιεπίσκοπο Παροναξίας).

Τὰ ἔγγραφα ποὺ μᾶς ἔστειλε ὁ κ. Συμεωνίδης προέρχονται ἀπὸ τὸ Βατικανὸ (PROPAGANDA FIDE SACRA, Φάκελος SCRITTURE RIFERITE NEI CONGRESSI - ARCIPELAGO No 4, σελίδες 275 RV, 276, 277, 278). Εἶναι γραμμένα

στὰ Ἑλληνικά, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς θεωρήσεις τοῦ Προξένου τῆς Βενετίας στὴν Πάρου Ἀντωνίου Σπυρίδου.

Καὶ τὰ τέσσερα ἔγγραφα (τοῦ 1680, 1681 τὰ δύο καὶ 1682) ἀποτελοῦν μιὰ ἐνότητα: ἀσχολοῦνται μὲ ἀγοραπωλησίες ἀκινήτων καὶ μὲ τὴν ἀφιέρωση τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Ἄρρανοῦ στὸν «καπελάνο τοῦ ἀλτάριου του λατίνου εἰς τὴν κερία τὴν Καταπολιανή» πατέρα Φραντζέσκο Κρίσπο. Ὅλα αὐτὰ θρίσκονται στὴν ἴδια τοποθεσία τῆς Παροικιάς, θόρεια - θορειοανατολικά τῆς ἐνοριακῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Φανερόνουν δὲ οἱ ἐνέργειες αὐτῆς τῶν καθολικῶν ἢ καὶ ὀρθοδόξων, νὰ στεριώσουν περισσότερο στὸ νησί καὶ νὰ διαδώσουν μὲ διάφορους τρόπους τὴ καθολικὴ πίστη στοὺς Παριανούς.

Μὲ τὰ τέσσερα αὐτὰ ἔγγραφα μᾶς παρουσιάζονται οἱ οἰκογένειες ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴ συνοικία τοῦ Καινούργιου Πηγαδιοῦ, ὀνομασία ποὺ πῆρε ἀπὸ τότε καὶ κατατηρεῖται μέχρι σήμερα ἀπὸ τὸ πηγάδι ποὺ θρίσκειται στὴν ἄκρῃ ἐνὸς σταυροδρομοῦ, καὶ τὴν ἐνορία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ποὺ ὀνομάζεται στὸ τέταρτο ἔγγραφο «ὁ Ἄρρανος», προσωπία ποὺ πρώτη φορὰ μαθαίνουμε καὶ μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴν ἐξηγήσουμε. Ἴσως κάποιος ποὺ εἶχε τὸ ἐπώνυμο Ἄρρανος νὰ ὑπῆρξε ὁ κτήτοράς του.

Ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἔχουμε σχεδὸν ὀλοκληρωμένο τὸ πορτραῖτο αὐ-

της της συνοικίας της Παροικιάς με τις οικογένειες — οι περισσότερες ίσως του καθολικού δόγματος —, την εκκλησία, το πηγάδι απ' όπου θα άντλοῦσαν νερό για τή «λάτρα» τῶν σπιτιῶν τους και για πίσιμο κ.ἄ. Ἀλλά και οἱ ὀρθόδοξοι εἶχαν τήν εκκλησία τους λίγο παρακάτω, στὸν ἄλλο δρόμο: τὴν Ἁγία Κυριακὴ (βλ. Ἀναστ. Ὁρλάνδου, ΑΒΜΕ, Θ' 1961, σελ. 118 σχεδιάγραμμα Παροικιάς, ἄρ. ναῶν

σταντίνου Γαλανοῦ, τῆς Ἀντριάννας Ἰωάννου Καλαθρῆ (σημ. ἀλλὰ καὶ παλαιὰ γραφή: Καλαθρῆς) ποῦ ἦταν σύζυγος τοῦ καθολικοῦ ἱερέα Φραντζέσκου Ρότσι, τοῦ Γιάκουμου (Ἰάκωβου) Ἀρτήμη, τῆς Εἰρήνης θείας τῆς Ἀντριάννας Ρότσι, τῆς Μαργαρίτας Ἰ. Καλαθροῦ, τοῦ Τζώρτζη Λαζανία, τοῦ Ἰωάννου Καλόπλαστου, τοῦ Μανθέου Μπαρμπέρη Κρητικοῦ, τοῦ Τζώρτζη Χριστιανόπουλου, τοῦ Μιχάλη Κατσα-

ΠΑΡΟΙΚΙΑ. Τὸ Καινούργιο Πηγάδι, ἀνατολικά τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Στὸ μαρμάρινο περιστόμιό του ὑπάρχει ἀνάγλυφο, δυσδιάκριτο ὅμως, οἰκόσημο μετὰ τὴ χρονολογία: 1708. Ὁ δρόμος ποῦ διακρίνεται ὁδηγεῖ στὸ κέντρο τῆς πόλεως.
(φωτογραφία Ν. Χ. Α.)

33, 34, 35. Τὸ πηγάδι τὸ γράφει «Νέον Πηγάδι» ὁ Ὁρλάνδος).

Οἱ οικογένειες ποῦ μᾶς διέσωσαν τὰ ἔγγραφα εἶναι: τῆς Μαρίας Τζανῆ Μπαρμπάρη, τοῦ Γεώργη Νικολοῦ Ντουλόπου, τοῦ Ἀνδρέα Σκουταλάρη, τοῦ Ἰωάννου Γεωργίου Μασούνη, τοῦ Μπατίστα Νταλεούφου, τοῦ Νικολοῦ Γαβρίλη, τῆς Ἀντωνίας Μάρκου Ντουλούφη, τοῦ Αὔγουστη Φαρούγη, τοῦ παπα - Νικολοῦ Καλαργύρου, τοῦ Μαθιοῦ τῆς Μελιτινῆς, τοῦ Κων-

σούνη, τοῦ Μπατίστα Ντουλόπου, τοῦ Μαρκάκη Καλλέρη κ.ἄ.

Στὴ συνοικία αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ ἀνηκαν οἱ «ἀποκοφετῆδες» (οἱ ἐκτιμητές, οἱ πραγματογνώμονες γιὰ τὴν ἀξία κάποιου ακίνητου) ποῦ ἀναφέρονται στὰ 1ο καὶ 3ο ἔγγραφα: Νικολός Φώσκολος, Φραγκούλης Ἰ. Κονταράτος, Ἰωάννης Μάρκου Κόντος (ἢ, ὀρθ., Κοντός) καὶ ὁ Τζαννῆς Γιαννάκη Πουλήτης (ἢ Πουλητής;).

Ἀπὸ ὅλες τὶς παραπάνω οικογένειες

σήμερα τί έχει απομείνει; Πρώτα - πρώτα ούτε ξνας καθολικός. Δεύτερον, από τὰ ἐπώνυμα πού ἄφησαν στήν ἀθανασία τὰ πολύτιμα ἔγγραφα τοῦ Βατικανοῦ σήμερα εἶναι σέ χρήση καί ἀκούγονται στή Γιάρο μόνο τὰ: Μπαρμπαρής, Μασούνης, Καλάργυρος (στήν Ἀντίπαρο), Κρητικός, Καλλέργης (σὸν Κῶστο), Κονταράτος καί Κοντάς.

* * *

Ἐο πνευματικός καί θρησκευτικός ἡγέτης τῶν ἐλάχιστων καθολικῶν πού ζοῦσαν στήν Πάρο τὸν 17ο αἰώνα (σέ 15 - 16.000 κατοίκους ὑπολογίζει ὅτι εἶχε τὸ νησί αὐτὸν τὸν αἰώνα ξένος περιηγητής, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνο 60 ἦταν καθολικοί καί 12 Τοῦρκοι· στὰ 1.700 οἱ κάτοικοι εἶχαν πολὺ ἐλαττωθῆ: μόλις 8.000 ὄλ. Ἀπ. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Δ' 1973, σελ. 133 σημ. 1) ἦταν ὁ Φ ρ α ν τ ζ έ σ κ ο ς Κ ρ ί σ π ο ς (FRANCISCO CRISPO), πού πρὶν γίνει ἐφημέριος τοῦ καθολικοῦ ναοῦ πού θρискόταν σέ μιὰ γωνιά τῆς Καταπολιανῆς ἦταν ἱερέας (;) σὸν καθολικὸ ναὸ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου στή Νάουσα (ὄλ. Χρ. Ἀλιφιέρη, Ἡ ἐγκατάσταση τῶν καθολικῶν καπουκίων μοναχῶν στή Νάουσα, «Παριανὰ» Δ' Μάιος 1983, τ. 12, σελ. 86 - 87).

Σέ ἔγγραφο δὲ Ναούσης γράφεται ὡς Φραντζέσκος Γ ρ ί σ π ο ς καθὼς καί ὁ Ν τ ο μ ε ν ε γ ο ς Γ ρ ί σ π ο ς (ἄλλοῦ DOMENICO CRISPO) πού ἦταν ἐφημέριος Ναούσης (Χρ. Ἀλιφιέρη, ὀ.π.). Τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας Κρίσπη στήν Παροικιά ἔχουν προέλθει ἀπὸ τοὺς Κρίσπους ἢ Κρίσπι, πού ὑπῆρξαν δοῦκες τῆς Νάξου. Τὸ 1783 μαρτυρεῖται καθολικὸς ἱερέας ἐπὶ τῆς Νάουσα ὁ δὸν Φραντζέσκος Κρίσπης (Ἐμμ. Καρπαθίου, Ἡ Λατινικὴ προπαγάνδα καί αἱ Κυκλάδες, σελ. 77 κέξ.).

Στὸ τέταρτο ἔγγραφο ἀναφέρεται καί ὁ δ ὀ ν Φ ρ α ν τ ζ έ σ κ ο ς Ρ ὀ σ σ ι, οὐζυγος τῆς Ἀντριάννας Ἰ. Καλαβρέ. Τὸ ἐπώνυμο εἶναι γνωστὸ τὸν 18ο αἰώνα ἐπὶ τῆς Νάξου ὡς Ρώσσης καί στή Ζάκυνθο ἐπίσης.

Ἐκτός ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόλαο τὸν Ἀρρανό, οἱ καθολικοὶ εἶχαν κι' ἄλλους

ναοὺς καί μέσα στήν Παροικιά (Φραγκομονάστηρο, Παναγία Καταπολιανή κ.ἄ.) καί στήν ὑπαίθρο, ὅπως ἀναφέρει ὁ TOURNEFORT σὸ VOYAGE... τόμ. 1, σελ. 78—79, Οἱ πιστοὶ ὁμῶς τοῦ καθολικοῦ δόγματος δὲν ξεπερνοῦσαν τὸν 18ο αἰώνα τὰ 23 άτομα. Καί παλαιότερα μὲν, στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα, ζοῦσαν ἄρμονικά καθολικοὶ καί ὀρθόδοξοι, ἀργότερα ὁμῶς, «κατὰ τὰ μέσα μάλιστα τοῦ 18ου αἰώνα μὲ τὴν ἀπήχηση τῶν διαφόρων πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν γεγονότων, μὲ τὴν ἐξάπλωση τῆς παιδείας καί τὴν ὑαθμισαία ἀφύπνιση τῶν ἐθνικῶν συνειδησεῶν οἱ ἄλλοτε ἄρμονικὲς σχέσεις τῶν κατοίκων τῶν δύο δογμάτων ἄρχισαν νὰ διαταράσσονται» (Ἀπ. Βακαλόπουλου, Ἱστορία... Δ' 1973, σελ. 137).

Τὰ ἔγγραφα ἔχουν ὡς ἐξῆς:

* * *

1

+ Εἰς δόξαν Χριστοῦ ἀμήν. 1680 ἐν μηνὶ Φλεβαρίου 2 εἰς τὸ Καστέλι τῆς Παροικίας, ἐνέμπροστε εἰς ἐμένα τὸ νοτάριο Παροικίας καί εἰς τοὺς κάτωθεν ἀξιόπιστους καί παρακαλετοὺς μάρτυρες, τὴν σήμερον μὲ ὄλον τῆς τὸ θέλημα καί μὲ καλήν τῆς γνώμην ἢ κερά Μαρία Τζανῆ Μπαρμπαρῆ μαζί μὲ τὴν θυγατέρα τῆς τῆν Κατερίνα δόνου καί ἐλευθερα πουλοῦσι τοῦ εὐλαθεστάτου πρὲ Φραντζέσκου Κρίσπου ἕνα σπήτι κατόγι ὁποῦ ἔχουσι εἰς τὸ Καινούριον Πηγάδι σιμὰ εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον μὲ ὄλαν του τὰ δικαιώματα διὰ ριάλια δώδεκα ἦτοι 12 ὡς καθὼς τὸ ἐποκόψασι ὁ κύρ Νικόλδς Φώσκολος καί κύρ Φραγκούλης Ἰωάννου Κονταράτου σύμπλιος εἰς τὸ αὐτὸ σπήτι Γεώργης Νικολοῦ Ντουλόνορ καί ὁ Ἅγιος Νικόλαος, τὰ ὁποῖα ριάλια 12 τὰ μετρά τὴν σήμερον τῶν ἄνωθεν πουλητάδων ἡμπρεζέντζια τῶν κάτωθε μαρτύρων καί ἀπὸ τὴν σήμερον νὰ εἶναι τὸ αὐτὸ σπήτι τοῦ ἄνωθεν πρὲ Φραντζέσκου καί τῶν αὐτοῦ διαδόχων, πουλήση, χάριση, προικοδοτήση, νὰ τὸ κάμη ὡς θέλει καί βούλεται ὡσάν καλὰ ὁποῦ τὸ ἐπλήρωσε

ΠΑΡΟΙΚΙΑ. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Ἄρρανοῦ, κτίσμα τοῦ 1667, θόρεια τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Τὸ δέντρο μπροστά στὴν ἐκκλησία ἔχει καλύψει ὅλη τὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς. . .

(φωτ. Ν.Χ.Α.)

καὶ παίρνοντε(ς) οἱ ἄνωθεν πούλητρες νὰ μαντηνίρουν καὶ νὰ ντεφεντέρουν τὸν αὐτὸν ἀγοραστὴν εἰς κάθε καιρὸν ποῦ ἤθελε τὸν ἐναντιωθῆ τινάς, μὴν ἤμπορώντας κανεὶς διὰ κανένα καιρὸν νὰ γυρέψῃ δικαιώματα εἰς πένα καὶ κοντάνα τοῦ κατὰ καιροῦ ζαπτιτζῆ ριάλια 6 καὶ πάντα τὸ παρὸν νὰ ἔχη τὸ θέβαιον. Ὅθεν εἰς πίστῳσιν τοῦ παρόντος θάνομεν καὶ παρακαλετοὶ μάρτυρες.

— διὰ μαρτυρίας τοῦ Ἄντρεά Σκουτάλαρη

— διὰ μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννη Γεωργίου Μασούνη

Πέτρος Ἱερεὺς Βητζαρᾶς νοτάριος Παροικίας ἔγραψα.

(Τ.Σ.) ANTONIO SPIRIDO PER LA

SERENISSIMA REPUBICA DI VENEZIA
CONSULE DI PAROS

τυστοποιῶ τὸ θέβαιον τῆς ὑπογραφῆς τοῦ νοταρίου παπᾶ Πέτρου Βητζαρᾶ καὶ τοῦ ἀντιγράφου τῆς ἀνωτέρω πράξεως.

Πάρος 6 Μαῖου 1684 νέο ANTONIO SPIRIDO CONSULE VENETO

Ἐμμανουήλ Κομητᾶς προξενικὸς καντζιλιέρης.

* * *

2

+ Εἰς δόξαν Χριστοῦ ἀμήν, 1681 ἐν μηνὶ Ἰουνίου 12 εἰς τὸ Καστέλι τῆς Παροικίας ἐνέμπροσταν εἰς ἐμένα τὸν νοτάριον Παροικίας καὶ εἰς τοὺς ὑποκάτωθεν ἀξιολύστους καὶ παρακαλετοὺς μάρτυρες, τὴν σήμερον μὲ ὄλον του τὸ θέλημα καὶ μὲ καλὴν του γνώμην ὁ κύρ Πατίστας Νταλοῦφος δίνει καὶ ἐλεύθερα πουλεῖ τοῦ εὐλαβεστάτου παπᾶ κύρ Φραντζέσκου Κρίσπου, ἕνα σπίτι κατῶγι ὅπου ἔχει εἰς τὸ Καινούργιο Πηγάδι μὲ τὴν αὐλογυρισιά του ὃ διὰ ρεάλια δεκάξη ἤτοι ρεάλια 16 εὐμπλιος ὁ Νικολὸς Γαβρίλης καὶ Ἄντωνίνα Μάρκου Ντουλούφη καὶ ἀπὸ τὴν σή-

ΠΑΡΟΙΚΙΑ. Τὸ Καινούργιο Πηγάδι (χάρτης προσανατολισμοῦ). 1. Ἅγιος Νικόλαος, 2. Ζωοδ. Πηγὴ, 3. Ἅγία Κυριακή, 4. Βηθλεέμ, 5. Ἅγιος Γεώργιος (σχέδιο Ν.Χ.Α.).

μερον να είναι το αυτό σπίτι του άνωθεν Κρίσπου πουλήσει, χαρίσει, προικοδοτήσει, να το κάμη ως θέλει και θούλεται ώσαν καλά όπου το επλήρωσε και παίρνεται ο άνωθεν πουλήτης να μαντηνίρη και να ντεφεντέρη τον αυτόν αγοραστήν εις κάθε καιρόν που ήθελε τον έναντιωθει κανείς μὴν ήμπορώντας κανείς δια κανένα καιρόν να γυρέψη δικαιώματα και πένα και κοντάνα του κατά καιρόν ζαππιτζή ριάλια 8 και πάντα το παρόν να έχει το θέβαιον. "Οθεν εις πίστωσιν της άληθείας υπογράφουν και παρακαλετοί μάρτυρες.

- δια μαρτυρίας Αυγουστή Φαρούγη
- δια μαρτυρίας του Φραγκούλη Κονταράτου.

Πέτρος Ιερέυς Βητζαρᾶς και νοτάριος Παροικίας Ξγραφα και μαρτυρώ ως άνωθεν.

(Τ.Σ.) "Εμεις ANTONIO SPIRIDO πρόξενος Βενετίας στην Πάρο θεβαιώνουμε την υπογραφή του άνωτέρω παπα Πέτρου Βητζαρᾶ καθώς και την αυθεντικότητα του αντιγράφου της άνωτέρω πράξεως.

Πάρος 6 Μαΐου 1684 νέο
ANTONIO SPIRIDO CONSOLE
VENETO

"Εμμανουήλ Κομητᾶς Προξενικός καντζιλιέρης.

* * *

3

+ Εις δόξαν Χριστου ἁμήν, 1681 αὐγούστου 6 εις το Καστέλι της Παροικίας, ενέμπροστε εις έμένα το νοτάριο Παροικίας και εις τους υποκάτωθεν αξιοπίστους και παρακαλετους μάρτυρες: Τὴν σήμερον με ὄλον της το θέλημα και με καλήν της γνώμην ή κερά παπαδιὰ του ποτέ παπα Νικολου Καλάργυρου δίνει και ελεύθερα πουλεϊ του εὐλαθεστάτου πρέ Φραντζέσκου Κρίσπου το λιθάδι όπου έχει εις το Καινούριο Πηγάδι εις τον Ἅγιον Νικόλαον δια ρεάλια δώδεκα ἡτοι ρεάλια 12, ως καθως το εποκόψασι ο κύρι "Ιωάννης Μάρκου Κόντου και Τζαῆς

Γιαννάκη Πουλήτης και από την σήμερον να είναι το αυτό λιθάδι ὄλο ως καθως της το έπουρκήσασι οι γονοί της με ὄλα του τα δικαιώματα του άνωθε Κρίσπου και τουλήση, χαρίση, προικοδοτήση να το κάμη ως θέλει και θούλεται ώσαν καλά όπου το επλήρωσε ήμπρεζέντζια των κάτωθε γεγραμμένων μαρτύρων και παίρνει τα ή άνωθε πουλήτρα να μαντηνίρη και να ντεφεντέρη τον αυτόν, αγοραστήν εις κάθε καιρόν που ήθελε του έναντιωθει κανείς μὴν ήμπορών(τας) κανείς να γερέψη δικαιώματα εις πένα και κοντάνα του κατά καιροῦ ζαππιτζή ρεάλια 6 και πάντα το παρόν να έχει το θέβαιον ὅθεν εις πίστωσιν της άληθείας υπογράφουν και παρακαλετοί μάρτυρες — νομενάροντας ὅτι εις το αυτό λιθάδι έχει μέσα μία πάρτη ο Μαθιός της Μελητινης ως καθως φαίνονται τα σημαδουρία.

— "Ιωάννης Βιτζαρᾶς μάρτυρας παρακαλετός.

— Κωνσταντής Γαλανός μαρτυρώ τα άνωθε.

Πέτρος Ιερέυς Βητζαρᾶς και νοτάριος Παροικίας Ξγραφα.

(Τ.Σ.) "Εμεις ANTONIO SPIRIDO πρόξενος της Βενετίας στην Πάρο θεβαιώνουμε την υπογραφή του άνωτέρω παπα Πέτρου Βητζαρᾶ καθώς και την αυθεντικότητα του αντιγράφου της άνωτέρω πράξεως.

Πάρος 6 Μαΐου 1684 νέο ANTONIO SPIRIDO CONSOLE VENETO.

"Εμμανουήλ Κομητᾶς Προξενικός καντζιλιέρης.

* * *

4

+ Εις δόξαν Χριστου ἁμήν. 1682 εν μηνι μαρτίου 30 κατά το παλαιό. Προσκαλεσμένος εγώ ο νοτάριος υπογεγραμμένος Παροικίας από ἔνσταση της κερ' Αντριάνας θυγάτηρ του ποτέ κύρι "Ιωάννη Καλαθρέ, γυνή του πατρόν Φραντζέσκου Ρόσι ὀμάδι με την αδελφήν της την κερά Μαρία οι ὀποίες λέγουσι πως τους εύρίσκεται κληρονομική(;) της άνωθεν

Ἄντριάνας ἀπὸ τὴν Ἄννα θυγάτηρ τοῦ ποτὲ μαστρο - Γιάκουμου Ἀρτίμη μίᾳ ἐκκλησίᾳ καλούμενῃ Ἅγιος Νικόλαος ὁ Ἄρρανός ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Καινούριο Πηγάδι καθὼς παρὼν τὴν σήμερον ἐμαρτύρησαν ἡ κεράττσα τῆς καὶ ἡ ἀδελφή τῆς μάννας τῆς αὐτῆς Ἄντριάνας πὼς εἶναι ἡ ἐκκλησία ἰδική τως ὀνομαζόμενες Εἰρήνη καὶ Μαργαρίτα, σύμπλιος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας Τζώρτζης Χριστιανόπουλος καὶ Μιχάλης Κατζαούνης καὶ Πατίστας Νταυλόνος καὶ Μαρκάκης Καλλέργης, ἡ ὁποία κέρ Ἄντριάνα προβλέποντας καὶ καταλεπτῶς γνωρίζοντας ὅτι ἐφοβέριζε κίνδυνος κατὰ κράτος χαλασμοῦ, διὰ τοῦτο πρὶν χαλάσει ἐβουλήθηκε νὰ προμηθέμη βοηθὸν ἐπιτήδειον ἐπιμελῶς νὰ προβλέψη νὰ τὴν ἀνακαινίσῃ καὶ νὰ τὴν ἀναστήσῃ διὰ ψυχικὴν τῆς σωτηρίαν καὶ παντοτεινὸν μνημόσυνον αὐτηνῆς καὶ τῶν γονέων τῆς καὶ τῶν κληρονόμων τῆς μὲ τὸ νὰ τῶν τῆνε ἀφιερῶσουν δορυφόρος διὰ πάντοτε — λοιπὸν βουλόμενοι συγνωμικῶς τὸ ἄνω ἀντράγουνο, ἦγουν ὁ πατρὸν Φραντζέσκος καὶ ἡ συμβία του Ἄντριάνα ἔχοντας παντοία γνώμη ὡς ἄνωθεν μαρτυροῦσι οἱ ἄνωθεν Εἰρήνη καὶ Μαργαρίτα ἡ κεράττσαν τῆς πὼς εἶναι καθολικὴ νοικοκυρά καὶ κληρονόμησα γνωρίζοντας τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς τῆς καὶ διὰ καλὸν ἐπιτηρητὴν τὸν εὐλαθέστατον ἐν ἱερεῦσι πρὸ Φραντζέσκο Κρίσπο καπελάνο τοῦ ἀλτάριου τοῦ λατίνου εἰς τὴν κερία τὴν Καταπολιανὴ τὸν ὁποῖο στερκτοὶ ἀποφασιστικὰ θέλουν καὶ ἐλεύθερα χωρὶς κανενὸς παρακίνηση προσηλώνουν, δόνουν, χαρίζουν καὶ ἀπαραιοῦν ἀπὸ τὴν σήμερον τὸν αὐτὸν ναὸν μὲ πᾶσαν του δικαίωμα ποῦ τὸν ἀγκίζει νὰ ἡμπορῇ νὰ κτίσῃ, νὰ ἀναστήσῃ καὶ νὰ αὐξήσῃ καὶ ὡς ὀρέγεται διὰ καλύτερον εἰς αὐτὸν νὰ πράξῃ ὡς πρᾶ(γμα) ἰδικόν του: — ξεκαθαρίζοντας ὅτι ὅποτε θεοῦ θέλημα εἶχε γενεὶ ὁ Μπατίστας ὁ υἱὸς τῆς ἄνωθεν Ἄντριάνας ἅγιος ἱερεὺς καὶ ἐπιτήδειος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτης τῆς Ἐκκλησίας νὰ προτιμᾶται ὑπὲρ ἄλλου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ εἰρημένου Κρίσπου καθολικοῦ ἐφημέριου νὰ ἔχῃ τὴν χάριν νὰ ἐ-

φημερεύῃ τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν. Ἔστοντας ἀκόμη καὶ τοῦτο, νὰ ἔχουν μέσᾳ εἰς τὸν αὐτὸν ναὸν τὴν μπαντοτεινὴ τως κατοικίαν, νὰ θάβονται καὶ νὰ μνημονέβονται αἰωνίως αὐτοὶ καὶ οἱ γονοὶ τως καὶ οἱ κληρονόμοι τως καὶ ἂν κανεὶς ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τὸνε κληρονόμος εἶχε ἀμφιθάλει ἐναντίον τῆς θεαρέστου καλῆς γνώμης τῶν ἄνω γονικῶν δορυφόρων νὰ πληρῇ κοντάνα τῆς κατὰ καιροὺς ἀφεντίας ριάλια 50 καὶ νὰ κληρονομᾷ καὶ τὴν κατάρα τοῦ ἀγίου καὶ τῶν γονέων τως, μάλιστα νὰ διαφεντέρουν καὶ νὰ ξεμψτεῦδουν ἀπὸ πᾶσαν κακὸτροπον ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν ὑπηρετῆν λεγόμενον Κρίσπον ὡς καθολικὸ οἰκοκύρη καὶ κληρονόμο τους καὶ εἰρηνικοῦ καὶ παντοτεινὸ Ποσέσο διὰ τὸ ὅποσον εἰς θεθαίωσιν τοιαύτης μισταποδόσεως προσκαλοῦμεν καὶ μάρτυρες παρακαλετοὶ εἰς ἀσφάλειαν:

- διὰ μαρτυρίας τοῦ Τζώρτζη Λαζανία
- διὰ μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννη Καλόπλαστου
- διὰ μαρτυρίας τοῦ Μανθέου Μπαρπέρη Κρητικοῦ.

Πέτρος ἱερεὺς Βιτζαρᾶς νοτάριος Παροικίας ἔγραφα.

(Τ.Σ.) Ἐμεῖς ANTONIO SPIRIDO Πρόξενος Βενετίας στὴν Πάρο θεβαιώνομε τὴν ὑπογραφή τοῦ ἀνωτέρω παπᾶ Πέτρου Βητζαρᾶ καθὼς καὶ τὴν αὐθεντικότητα τοῦ ἀντιγράφου τῆς ἀνωτέρω τυχράξεως.

Πάρος 18 Ἀπριλίου 1684 νέο
ANTONIO SPIRIDO CONSOLE
VENETO

Ἐμμανουήλ Κομητᾶς Προξενικὸς
Καντζιλιέρης.

* * *

Τὰ ἔγγραφα ἔχει συντάξει ὁ νοτάριος Παροικίας ἱερέας Πέτρος Βιτζαρᾶς, ποῦ ὑπῆρξε καὶ χωρεπίσκοπος (Νικ. Χρ. Ἀλιπράντη, Κληρικὸς τῆς Πάρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, 1982, σελ. 14). Μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ νοταρίου, τὴν ἐποχὴ αὐτῆ (δηλ. γύρω στὰ 1680) συντάσσει ἀβεντάριον (= καταγραφή περιουσιακῶν στοιχείων) τοῦ Ἄ-

γίου Μηνᾶ στο Μαράθι (Νικ. Χρ. Ἀλιπράντη, Ἀνέκδοτα παριανά ἔγγραφα τῆς Τουρκοκρατίας, σελ. 144, ἀρ. 4). Στὸ ἔγγραφο τοῦτο ἀναφέρεται καὶ ὁ «ἐκλαμπρότατος ἀφέντης Ἀντώνιος Σπυρίδου» πὺ θεωρεῖ τὴν ὑπογραφή τοῦ Π. Βιτζαρά ὡς ἀν πρόξενος τῆς Βενετίας στὴν Πάρο σὰ τέσσερα ἔγγραφα, τὸ 1684. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Σπυρίδου ἀσχολούμαστε σὲ ἰδιαιτερο κεφάλαιο στὴν ἀνέκδοτη μελέτη μας «Οἰκίσματα ἀρχόντων τῆς Πάρου».

Μαζὶ μὲ τὸν Σπυρίδο ὑπογράφει καὶ

ὁ Ἐμμανουὴλ Κομητᾶς, πὺ τὸ 1684 ἦταν προξενικός καντζωλιέρης, ἐνῶ σὲ ἔγγραφο τῆς 7 Μαΐου 1674 πὺ ἀφορᾶ σὲ παραχώρηση οἰκοπέδου ἐκ μέρους τοῦ νησιοῦ πρὸς τοὺς μοναχοὺς Ἰησοῦτες (καὶ ἐδῶ βλέπουμε τὴν ἀρμονικὴ σχέση ἀνάμεσα σὲ ὀρθόδοξους καὶ καθολικούς). Ὑπογράφει ὁ Κομητᾶς «διὰ τὸ ὄνομα ὅλης τῆς Κοινότητος», ὡς Ἐτίτροπος τῆς Παροικίας (Ἐλ. Κιοῦκου, Οἱ κοινοτικοὶ θεσμοὶ στὶς Κυκλάδες κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, 1980, σελ. 106),

ΑΠΟ ΤΗ ΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΙΑΝΟΥ ΛΑΟΥ

— Ἀπ' σὼ (= Ἀπίσω) εἶν' καμὲν' θλάμ'.

Πίσω εἶναι τὰ κακὰ πὺ ἔρχονται (Λεῦκες).

— Ἀντέστε στὸ καλὸ καὶ μὲ τ' ἀλάτ'.

Φράση τῶν ψαράδων μετὰ τὴν τράτα, ἀφοῦ μάζεψαν τὰ ψάρια (Λεῦκες, Μάρπησσα).

— Δυὸ πέτρες θάζ' νε τ' ἀλεύρ'.

Πολλὰ πράγματα στὴ ζωὴ μας κατορθώνονται μὲ τὴ βοήθεια καὶ ἄλλου συνανθρώπου (Μάρπησσα).

— Ἡ ἀνάγκ(η) μὲ κἀν(εἰ) νὰ πάω στοῦ ἄθροῦ τῆ μπόρτα. (Λεῦκες). Κατανοητό. Πρὸβλ. τὸ ἀρχαῖο: «ἀνάγκα καὶ θεοὶ πείθονται». Παρόμοια εἶναι ἡ κατάρτα :

— Ποῦ νὰ σὲ φά' ἡ ἀνάγκ(η). (Λεῦκες).

— Ἡ Ἀθήνα εἶναι τόρνος καὶ τορνεύονται. Δηλαδὴ ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι χάνονται μέσα στὸ πλῆθος, ἀλλάζουν ψυχροσύνηση, συνήθειες κ. ἄ. (Λεῦκες).

— Φέτος ἔχομ' ἀγαλιά. Ἀγαλιά = ἡ μὴ παραγωγή γάλακτος, κυρίως καλοῦ. Καὶ μεταφορικά: σημαίνει ὅτι δὲν ἐπιδιώχθηκε τὸ προσδοκώμενο (Λεῦκες).

— Σὰν ἀντράλ' κας στέκεται. Ὅπως ὁ ἀντράλικας = ἡ πέτρα πὺ τοποθετεῖται γύρω στὸ ἀλώνι (Λευκ., Ἀγκ.).

— Ὁ ἄκκληρος ὁ ἄνθρωπος ἔχ(εἰ) τὸ διάθολο κα-θάλα, Δηλαδὴ ὁποιος δὲν ἔχει κάνει παιδιὰ εἶναι συνήθως πλεονέκτης, μνησί-κακος καὶ κακὸς πρὸς τοὺς ἄλλους (Παροικιά).